

BILJANA ŠLJIVIĆ-ŠIMŠIĆ

DEKLINACIJA
U PAŠTROVSKIM
ISPRAVAMA 16–18. VEKA

Biljana Šljivić-Šimšić

DEKLINACIJA U PAŠTROVSKIM
ISPRAVAMA 16–18. VEKA

Izdavači

Udruženje Paštrovića i prijatelja Paštrovića u Beogradu
„Drobni pijesak“
Društvo za kulturni razvoj „Bauro“
Petrovac na Moru

Za izdavače

Prof. dr Pavle R. Anđus
Mila Medin

Biblioteka

Kulturno nasljeđe Paštrovića

Urednik biblioteke

Dušan Medin

Glavna i odgovorna urednica

Milena Davidović

Recenzenti

Prof. dr Živojin Stanojčić
Prof. dr Jelica Stojanović
Prof. dr Miodrag Jovanović

BILJANA ŠLJIVIĆ-ŠIMŠIĆ

DEKLINACIJA U PAŠTROVSKIM
ISPRAVAMA 16–18. VEKA

Priredili

Milena Davidović
Mila Medigović-Stefanović
Dušan Medin

Beograd – Petrovac na Moru
2019.

SADRŽAJ

<i>Reč autorke</i>	9
<i>Predgovor priređivača</i>	11

*

<i>Disertacija</i>	17
--------------------------	----

Uvod

Mesto paštrovskog govora među zetsko-lovcenskim govorima. Oblast Paštrovića; uređenje i stanovništvo. Paštrovske isprave, njihov značaj; pisari; problemi školstva u periodu 16–18. veka. Izdanje paštrovskih isprava po kojima je rađen ovaj rad, kvaliteti i nedostaci	21
--	----

Glava prva

1. Grafika	37
2. Glasovni sistem i ortografija	41
2.1. Vokali	41
2.2. Konsonanti	47
3. Ortografija i fonološki procesi u kontaktu dveju fonema ili u određenim položajima	56

Glava druga

4. Deklinacija (opšte karakteristike)	71
---	----

Glava treća

5. Nominalna deklinacija	72
6. Deklinacija imenica tipa -a	79
6.2. Imenice m. r. tipa -a	81

6.3. Imenice s. r. tipa -a	108
7. Deklinacija imenica tipa -e	112
7.2. Imenice m. r. tipa -e	113
7.3. Imenice ž. r. tipa -e	113
8. Deklinacija imenica tipa -i.	124
9. Nominalni zavisni padeži u množini	131
9.1. Distribucija sufiksa	132
9.3. Lokativ množine	134
9.4. Dativ množine	135
9.5. Instrumental množine.	138
9.6. Genitiv množine	146
9.6.1. Tabela s procentima br. 1.	146
9.6.2. Tabela s procentima br. 2.	148
9.7. Kompletan lista svih primera.	149
9.8. Poreklo genitivnog sufiksa -ѣх i njegov razvoj	170
9.9. Kvantitet paštrovskog odnosno zetsko-lovcenskog -ѣх	179
9.10. Napomene o sufiksu -ѣ	179

Glava četvrta

10. Pridevsko-zamenička deklinacija	181
10.1. Sistem sufiksa jednine	181
10.2. Sistem sufiksa množine.	182
10.3. Tipične paradigme.	183
10.4. Oblici sa /ѣ/ sufiksima i izuzeci	185
10.5. Lokativ i genitiv množine	186
10.6. Dativ i instrumental množine	187
10.7. Izuzeci od standardnog sistema u jednini	188
10.9. Alternacija /o/~e/	190
10.11. Dativ jd. ž. r. neodređenog vida.	191
10.12. Pridevski vid i manifestacije u vezi s njim	192
10.13. Pridevi <i>velji</i> i <i>mali</i> ; <i>rečeni</i> , -o, -a i sl.	194
11. Komparativ i superlativ	195
12. Zamenice koje idu po pridevsko-zameničkoj deklinaciji	198
12.1. moj, tvoj, svoj, koji, čiji i naš, vaš, njegov, -o, -a i sistem prisvojne zamenice trećeg lica.	198
12.2. Pokazne zamenice	200

12.3. Zamenice <i>vas, sve, sva</i> i s njom složene (svaki, vaskolik i sl.)	204
13. Partikule karakteristične za pridevsko-zameničku deklinaciju (<i>i, zi, r/re</i>)	205
14. Zamenice <i>ko/što</i> i sa njima složene zamenice	208
15. Lične zamenice	211
15.1. Lične zamenice prvog i drugog lica jednine i <i>sebe, se</i>	211
15.2. Lične zamenice prvog i drugog lica množine	212
15.3. Lične zamenice trećeg lica (jednine i množine)	214

Glava peta

16. Brojevi (prosti)	219
16.1. Brojevi 2–4	219
16.2. Brojevi od 5 naviše.	222
17. Zbirni brojevi.	223
18. Brojne imenice.	224
19. Brojni izrazi <i>samodrug</i> i i sl.	224

<i>Skraćenice</i>	225
-----------------------------	-----

<i>Bibliografija</i>	227
--------------------------------	-----

<i>Grafije 16. veka</i>	229
-----------------------------------	-----

<i>Prilozi</i>	231
--------------------------	-----

*

<i>Dodatak</i>	279
--------------------------	-----

<i>Recenzije</i>	285
----------------------------	-----

<i>Pogovor izdavača</i>	297
-----------------------------------	-----

<i>O Biljani Šljivić-Šimšić</i>	305
---	-----

PREDGOVOR PRIREĐIVAČA

Pre nešto više od polovine stoleća, početkom 1966. na Harvardu (SAD) je, pred komisijom koju su činili dr Roman Jakobson (predsednik), dr Horace Lunt (član) i dr Albert Lord (član), odbranjena doktorska disertacija *Deklinacija u paštrovskim ispravama 16–18. veka* Biljane Šljivić-Šimšić. Ovaj naučni poduhvat profesorke Šljivić-Šimšić decenijama je bio znan tek pojedincima s našeg prostora, dok brojni naučni i kulturni radnici, posebno istraživači bogate tradicije Paštrovića, nisu imali priliku da se s njim susretnu.

Uvaženi profesor dr Živojin Stanojčić, naš istaknuti lingvista i srbista, inače autorkin davnašnji prijatelj i kolega, tokom naučnog skupa *Paštrovići – govorni i pisani jezik* (Beograd, 5. april 2011), koji je organizovalo Udruženje Paštrovića i prijatelja Paštrovića u Beogradu „Drobni pijesak“, ukazao nam je na postojanje ove disertacije i predložio njeno objavljivanje. Stoga smo s velikom tugom početkom avgusta ove godine primili vest da nas je profesor Stanojčić zauvek napustio.

Značajan doprinos u realizaciji ove ideje pružio je profesor dr Pavle R. Andus, predsednik Udruženja „Drobni pijesak“, uz podršku tadašnjeg sekretara, Dušana Medina. Nesebičnom autorkinom voljom i pomoću njene ćerke Ljubice Hankok (Violet Hancock), kao i razumevanjem Univerziteta Harvard, disertacija je radi publikovanja ustupljena Udruženju „Drobni pijesak“ u fotokopiranoj verziji (391 numerisana strana skraćenog A4 formata + prilozi).

U uvodnim redovima disertacije autorka je oblikovala metodologiju istraživačkog rada, precizno postavila cilj proučavanja i kritički obrazložila korišćene izvore i naučnu literaturu. Osnovna građa na kojoj je sprovedeno istraživanje deklinacije u paštrovskim ispravama od 16. do 18. veka jesu, u

manjoj meri, rukopisi pohranjeni u manastiru Praskvici, a većinom do tada objavljena izdanja ovih dokumenata: 1. Ivan Božić, Branko Pavićević i Ilija Sindik (ur.), *Paštrovske isprave XVI–XVIII vijeka*, Cetinje 1959; 2. Aleksandar Solovjev, „Paštrovske isprave 16–18. veka“, *Spomenik SAN*, LXXXIV, Beograd 1936; 3. Aleksandar Solovjev, „Knjiga grbaljskih privilegija“, *Spomenik SAN*, LXXXVII, Beograd 1939. i 4. Jovan Vukmanović, *Paštovići: antropogeografsko-etnološka istraživanja*, Cetinje 1960. Uz izdanja paštrovskih isprava, autorki su na raspolaganju bili i originali ovih dokumenata iz privatnih kolekcija u Paštovićima, kao i kopije isprava koje je načinila metodom providnog papira tokom svog boravka u Beogradu 1957. i 1958. godine.

Autorka je u disertaciji uradila kratak pregled dotadašnjih naučnih istraživanja govora paštrovskih isprava i u isto vreme posegnula za osobenim izborom literature relevantne za proučavanje. Odredivši predmetom svog istraživanja i uporedno proučavanje paštrovskog i njemu susednog crmničkog govora, autorka je nastojala da na dijahronijskom planu predstavi razvoj jednog zetsko-južnosandžačkog govora, a postignuti naučni rezultati, naposljetku, doprineli su i jasnijoj slici o stanju jezika ovog kraja. Odnoseći se kritički prema, u prvom redu, cetinjskom izdanju paštrovskih isprava iz 1959, autorka je najpre istakla dobre strane ovog poduhvata (savremeni način objavljivanja sa nekolikim faksimilima, autentičnost sadržaja isprava i naučno sprovedena rekonstrukcija izostavljenih delova teksta u originalima, objašnjenja lokalnih reči i registri), a zatim ukazala na njegove nedostatke i propuste (neadekvatna podela isprava, nepažljivo beleženje određenih grafema i izostavljanje akcenata u izdanjima, mehanički i nepouzdati popis pisara, neprecizna numeracija isprava u registrima).

Latinično pismo kojim je disertacija napisana zadržano je i u ovom izdanju. U uvodu disertacije autorka je ostavila belešku o tehničkim poteškoćama sa kojima se susrela prilikom izrade teze. Sastavljen na pisačkoj mašini, glavni latinični tekst doktorske disertacije ponegde smenjuju rukom beleženi ćirilični primeri preuzeti iz paštrovskih isprava. Rukopisne intervencije autorka je objasnila nastojanjem da se postigne autentičnost i izbegnu eventualna propuštanja mnogih poluglasnika i brojeva dokumenata koja bi se mogla dogoditi prilikom upisivanja znakova kojih na mašini nema. Priređivači monografije su ovaj problem razrešili prekucavanjem osnovnog teksta fontom *Minion Pro*, dok su rukopisni primeri paštrovskog govora od 16. do 18. veka u tekst monografije uneti fontom *Staroslovenski Unicode* (6.1).

Ostajući dosledna naučnim načelima, autorka je uz konkretne primere beležila i broj paštrovskih isprava odakle su primeri preuzimani, a izuzetno, gde je hronološki podatak bio od posebnog značaja, bila je navedena i godina nastanka isprave. Napomene na kraju (*endnotes*) disertacije prenete su na odgovarajuća mesta unutar glavnog teksta monografije i date prema savremenim pravilima citiranja Matice srpske. U završnom delu monografije dati su bibliografija (abecedni popis izvora i literature), spisak tehničkih skraćenica i prilozi, dok je sadržaj prenet na početak, u skladu sa današnjim izdavačkim standardima. Uz tabelarno-hronološki pregled pisara koji su radili na paštrovskim ispravama od 16. do 18. veka, u prilogima se nalaze i snimci paštrovskih isprava i tabele sa duktusima pisara. Naknadno je dopisana autorkina biografija koju potpisuje njena ćerka Ljubica, a uneti su i posebni dodaci.

Vremenska distanca između dva izdanja disertacije pretpostavila je i nužnost podvrgavanja teksta načelima savremene ortografske norme. Imajući u vidu nezanemarljivu hronološko-geografsku razdaljinu i, pre svega, udaljenost kulturnih konteksta nastajanja „američkog“ i „srpskog“ izdanja, pred priređivačima monografije bio je veliki, odgovoran i delikatan posao. Stanje u srpskoj, odnosno jugoslovenskoj lingvistici polovinom prošlog veka, raspoloživost izvora na kojima je istraživanje sprovedeno, onovremena naučna terminologija, kao i ondašnje tehničke mogućnosti pripremanja i izrade doktorske teze na američkom kontinentu i univerzitetu – okolnosti su u kojima je nastajala ova disertacija. Na njih je tokom priređivanja ovog izdanja trebalo obratiti posebnu pažnju.

Na samom početku rada, kada se javila ideja o objavljivanju disertacije, posredstvom akademika profesora dr Radomira V. Ivanovića, zatraženo je stručno mišljenje istaknutog lingviste – profesora dr Branislava Ostojića, akademika CANU. Uz komentare, akademik Ostojić je ponudio rešenja određenih problemskih mesta u disertaciji. Dragocene su bile i stručne opservacije lingvista profesora dr Živojina Stanojčića, profesorke dr Jelice Stojanović i profesora dr Miodraga Jovanovića, kao i samog akademika Ivanovića, koji je od početka zdušno podržavao objavljivanje ove doktorske disertacije. Krajnji ishod neizmerne volje i uloženog truda izdavača, priređivača, recenzenata i ostalih stručnih saradnika koji su predanim radom doprineli objavljivanju ove monografije jeste izdanje koje verno predstavlja domete i rezultate naučne misli o paštrovskom govoru u datom trenutku, tj. sredinom prošlog veka.

Treba reći da administrativni nazivi za kojim autorka poseže u disertaciji i naučna terminologija primenjena u istraživanju predstavljaju jedno od problemskih područja sa kojim su se susreli priređivači tokom pripremanja rukopisa za objavljivanje. Nije neophodno naročito naglašavati koje su se sve promene odvile u prethodnih pedeset godina na našim prostorima i u oblasti naučnih disciplina da bi se razumelo da je terminologija za kojom poseže profesorka danas neodgovarajuća. Dinamika društveno-političkih odnosa i administrativno-teritorijalne promene uslovile su nužne izmene na planu jezika. Uočivši problemska mesta u doktorskoj tezi profesorke Šljivić-Šimšić, akademik Ostojić je u pismu upućeno akademiku Ivanoviću istakao da uvodni deo, koji obiluje pomenutim odstupanjima, ali i druge segmente disertacije, treba preraditi i prilagoditi današnjim prilikama. S punim uvažavanjem naučne misli akademika Ostojića i sa neizmernom zahvalnošću za iskazanu volju i uloženi trud da prouči i poboljša disertaciju profesorke Šljivić-Šimšić, priređivači i izdavači su se, ipak, opredelili za autentično monografsko izdanje doktorske teze. Drugim rečima, u monografiji su zadržani nepromenjeni administrativni nazivi, uprkos tome što danas nisu u službenoj upotrebi. Potvrdu za ispravnost ovakvog stava priređivači nalaze u činjenici da problematizovane administrativne odrednice jesu realna „slika“ ondašnjih društveno-političkih prilika u kojima je postojao jedan jezički entitet – srpskohrvatski jezik, kojim se autorka služila. Uporedo sa tim, u izradi doktorske teze primenjen je naučni aparat koji pretpostavlja terminologiju koja je, sa stanovišta savremene srpske dijalektologije i lingvistike, prevaziđena. Dosledno se pridržavajući načela, priređivači su u monografiji zadržali starija terminološka rešenja, jer je u vreme autorkinih istraživanja deklinacionih tipova u paštrovskim ispravama od 16. do 18. veka naučna misao o paštrovskom govoru bila na tačno određenom stupnju razvoja. Ne narušavajući osnovnu nit autorkinog stila i jezika, a ipak starajući se da tekst disertacije bude adekvatno pripremljen za štampu, neknjiževni, kolokvijalni izrazi, primećeni na tek ponekim mestima, zamenjeni su odgovarajućim književnim oblicima. Iako disertaciju odlikuju i izvesna ograničenja na koja je ukazao akademik Ostojić, predlažući da se izdanje monografije dopuni neophodnim novim istraživanjima i poređenjima, te da se određene deonice teksta preoblikuju, originalni tekst disertacije ipak nije obogaćen novijim naučnim rezultatima, jer bi u tom slučaju zapravo bilo reći o novoj monografiji, što nije bila namera priređivača i izdavača, niti su objektivne okolnosti dozvoljavale autorki da to samostalno učini.

Uporedno istraživanje jezika paštrovskih isprava od 16. do 18. veka sa savremenim paštrovskim govorom nije obuhvaćeno disertacijom Biljane Šljivić-Šimšić. Razlog tome leži, kako i sama autorka ističe, u činjenici da u trenutku njenog istraživanja detaljan opis savremenog govora Paštrovića još uvek nije postojao. Studiozno komparativno proučavanje autorka nije bila u prilici da sprovede, pošto je u to vreme već živela i radila u Sjedinjenim Američkim Državama, retko dolazeći u Paštroviće, dok joj ondašnji kratki izveštaji terenskih istraživanja nisu bili od velike pomoći.

Njeni naučni rezultati svakako bi bili celovitiji i pouzdaniji da je bila u mogućnosti da izvrši poređenja i sa drugim govorima iz bliže ili dalje okoline Paštrovića, što je na odgovarajućim mestima u disertaciji i sama istakla. Znatno potpuniji opis i analiza savremenog govora Paštrovića nastaje tek nakon više decenija od njenog rada, monografijom lingviste profesora dr Miodraga Jovanovića *Govor Paštrovića* (Podgorica 2005), koja je proistekla iz njegove doktorske teze, odbranjene 1999. godine na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Značajno je ukazati na to da su u međuvremenu objavljene još dve knjige paštrovskih isprava (Budva 1990. i Petrovac na Moru 1999), kao i da je više autora pristupilo istraživanju i objavljivanju ovih dokumenata (naročito dr Miroslav Lukešić, profesor dr Božidar Šekularac, profesorka dr Jelica Stojanović, Ljiljana Zenović-Krapović i drugi), čime je data oblast postala znatno proučenija u odnosu na ranije.

Izvesno je da razmak od preko pola veka između trenutka nastajanja disertacije i njenog objavljivanja na našem tlu problematizuje poziciju monografije Biljane Šljivić-Šimšić u svetlu savremenih naučnih istraživanja paštrovskih isprava. Uz manje nedostatke i ograničenja, uzrokovane uglavnom tehničkim uslovima i tada raspoloživim znanjem o paštrovskom govoru, ova monografija ipak pruža jasnu i preciznu sliku deklinacionog sistema paštrovskih isprava što govori o autorkinom studioznom poznavanju građe i iscrpnom i autoritativnom istraživačkom pristupu predmetu proučavanja. Priređivači veruju da će ovim izdanjem biti donekle nadomeštena višedecenijska uskraćenost naše naučne javnosti o temama iz domena lingvistike Paštrovića i Crne Gore.

Priređivači smatraju i da će monografija *Deklinacija u paštrovskim ispravama 16–18. veka* profesorke dr Biljane Šljivić-Šimšić doprineti saznanjima o Paštrovićima, njihovom pisanom i govornom jeziku, odnosno da će podstaći nove pravce proučavanja paštrovskih isprava i savremenog govora

ove zajednice, te da, kao takva, predstavlja koristan, značajan i jedinstven prilog istorijskoj dijalektologiji našeg jezika.

*

Početkom oktobra ove godine, neposredno pred objavljivanje monografije, stigla je do nas tužna vest da je profesorka Biljana Šljivić-Šimšić preminula u Vilmetu, Illinois (SAD).

Beograd – Petrovac na Moru,
oktobra 2019.

*Milena Davidović
Mila Medigović-Stefanović
Dušan Medin*

Biljana Šljivić-Šimšić
DEKLINACIJA U PAŠTROVSKIM
ISPRAVAMA 16–18. VEKA

Izdavači

Udruženje Paštrovića i prijatelja Paštrovića u Beogradu
„Drobni pijesak“
Društvo za kulturni razvoj „Bauo“
Petrovac na Moru

Za izdavače

Prof. dr Pavle R. Anđus
Mila Medin

Urednik

Dušan Medin

Unos teksta, lektura i korektura

Milena Davidović

Tehničko uredništvo i dizajn

Jasmina Živković

Štampa i povez

Topalović, Valjevo

Tiraž

500

(prvo izdanje)

CIP – Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-908535-7-1

(Удружење Паштровића и пријатеља „Дробни пијесак“)

ISBN 978-9940-9182-4-8

(Друштво за културни развој „Бауо“)

COBISS.SR-ID 282237708

